

**exlibrisy
stanisława
mrowińskiego**

**muzeum
archeologiczno-
-historyczne
w koszalinie**

MUZEUM OKRĘGOWE W KOSZALINIE

Wystawa
„PORTRET NA MEDALU”

Koszalin 1976

Zbiory numizmatyczno-medalierskie Muzeum Okręgowego w Koszalinie gromadzone od 1972 roku zawierają około 2 tysięcy eksponatów, w tym wiele medali polskich upamiętniających ważne wydarzenia w życiu społecznym, kulturalnym i politycznym kraju. Spośród bogatej tematyki, jaką reprezentują medale, na wyróżnienie zasługują tzw. medale portretowe, związane tematycznie z ważnymi wydarzeniami (np. upamiętnienie koronacji czy zaślubin panującego władcy) lub też rocznicami urodzin czy śmierci sławnych i na uznanie zasługujących postaci, wreszcie portret danej osoby, która dla pewnego typu medali jest celem samym w sobie.

Wystawa „Portret na medalu” prezentuje około 250 medali, w większości polskich lub z kulturą polską związanych. Ramy chronologiczne eksponowanych medali obejmują cztery wieki – najstarszy medal pochodzi z XVI w., najmłodsze zaś odlane zostały obecnie.

Sztuka medalierska zapoczątkowana została w Polsce w XVI w., gdzie dotarła wraz z silnymi wpływami kultury włoskiego odrodzenia. Ośrodkiem medalierstwa tego okresu był Kraków i dwór królewski na Wawelu, dokąd sprowadzano wybitnych artystów. Medalierstwo polskie epoki Jagiellonów rozwijało się pod silnym wpływem renesansu włoskiego, czerpiącego z kultur antycznych – medal tej epoki jest przeważnie portretowy, a więc często jednostronny.

Najstarszym i najcenniejszym medalem portretowym w zbiorach Muzeum Okręgowego jest nieco późniejsza replika medalu Jana Marii Padovano (Giovanni Maria Mosca), nadwornego medaliera Zygmunta I Starego. Padovano wykonał w 1532 r. na zamówienie dworu serię medali portretowych. Awers prezentowanego medalu przed-

stawia popiersie Zygmunta Starego, ubranego w renesansową zbroję i ukoronowanego. Na rewersie umieścił artysta orla oplecionego literą „S” oraz sygnaturę: „JOHANNES MARIA PATAVINUS F(ecit) ANNO DOMINI NOSTRI MDXXXII”.

Steven von Herwijck, artysta pochodzący z Holandii, sprowadzony przez Zygmunta Augusta na dwór królewski w Wilnie, wykonał w 1561 roku serię portretową rodziny królewskiej, składającą się z 7 ołowianych, jednostronnych medali. Eksponowana na wystawie nieco późniejsza srebrna replika jest już medalem dwustronnym – awers to portret Zygmunta Augusta, na rewersie przedstawiona jest Katarzyna Austriacka, jego żona.

Godnym uwagi jest medal przedstawiający Stefana Batorego, upamiętniający zdobycie Inflant i Połocka, bity w Wilnie w 1582 roku. Autora tego medalu nie udało się zidentyfikować, reprezentuje on zapewne grupę mincerzy – medalierów mennicy wileńskiej.

Medale renesansowe to przede wszystkim portret – postaci są więc godne i statyczne, nie spotyka się na ogół medali mówiących o jakichś wydarzeniach. Sztuka okresu baroku wprowadza do medalierstwa nowe elementy – awers medalu przedstawia – tak jak w renesansie – portret władcy, na rewersie zaś widnieją łacińskie sentencje

oraz sceny alegoryczne, upamiętniające ważne wydarzenia polityczne. Rewers staje się często przedstawieniem architektury, pejzażu, bitwy, kompozycją scen zbiorowych. Portretowanym postaciom nadaje się indywidualny wyraz, medale stają się bardziej plastyczne i bogate. Medal łany w brązie z okazji odsieczy Wiednia w 1683 r. jest typowy dla tego okresu. Awers przedstawia popiersie Jana III Sobieskiego, rewers natomiast scenę alegoryczną – jeźdźca ucinającego łeb trzygłowemu psu, obok widnieje łacińska sentencja „VIENA LIBERATA 1683”. Autora tego medalu nie udało się ustalić, być może został on wykonany w kręgu Jana Hoehna juniora, nadwornego medaliera Jana III Sobieskiego.

Ciekawą kolekcję w zbiorach Muzeum Okręgowego w Koszalinie stanowią XVIII-wieczne, barokowe medale, bite w brązie, wykonane na zamówienie Katarzyny II u najlepszych medalierów ówczesnej Rosji. Medale przedstawiają władców Rosji – od Ruryka I do Katarzyny II. Większość medali jest sygnowana przez ich twórców – medalierów rosyjskich i zagranicznych, sprowadzanych do Rosji przez Katarzynę: Timofieja Iwanowa, Waechtera, L. Verniera, S. Judina. Niektóre z nich – co jest typowe dla medalierstwa barokowego wykonywane są przez dwóch twórców. Przykładem może być medal bity w brązie, którego awers

— przedstawiający popiersie carycy Anny z koroną na głowie i motywem orła carskiego, projektował Timofiej Iwanow. Rewers, sygnowany „S. JUDIN” przedstawia typową dla baroku scenę alegoryczną — kobietę z włócznią i pióropuszem, trzymającą tarczę z głową meduzy, obok której widnieją symbole nauki i sztuki, a także sentencja „W MIR I W WOJNU SŁAWA”.

Król Stanisław August Poniatowski, wielki miłośnik sztuki i kolekcjoner, popierał sztukę medalierską, powierzając projektowanie medali tak znakomitym artystom jak Jan Filip Holzhaeusser i jego następca Jan Jakub Reichel. Sztuka medalierska J. F. Holzhaeussera (1731—1792) znajduje się na przełomie późnego baroku i klasycyzmu. Na uwagę zasługuje jego seria medali portretowych królów polskich. Te dzieła medalierskie, bite w żelazie lub brązie, mają jeszcze cechy późnego baroku — awers przedstawia popiersie ubrane w zbroję lub strój koronacyjny, na rewersie artysta umieścił krótką sentencję łacińską, mówiącą o godnych pamięci czynach przedstawionego władcy. Ekspozowane na wystawie medale poświęcone są królowej Jadwidze, Łokietkowi, Władysławowi Warneńczykowi, Kazimierzowi Jagiellończykowi i Janowi Olbrachtowi.

Następcą Holzhaeussera był Jan Jakub Reichel, który kontynuował tzw. serię królewską rozpoczętą przez poprzednika. Jego cztery medale — a właściwie ich XIX-wieczne kopie przedstawiają Zygmunta Augusta, Henryka Walezego, Władysława IV i Stanisława Leszczyńskiego.

Koronacyjny medal Stanisława Augusta Poniatowskiego wykonany przez angielskiego medaliera Thomasa Pingo nosi już wyraźne cechy klasycyzmu. Portretowane jest nie popiersie, ale głowa, zanikają barokowe ozdoby i ornament, a rewers nie przedstawia już scen alegorycznych tylko symbol władzy — koronę — i łacińską sentencję.

XIX wiek to okres popularyzacji sztuki medalierskiej. Zainteresowania kolekcjonerskie zbiegają się z powstawaniem dużej liczby warsztatów odlewniczych. W tym okresie tworzono medale portretowe wybitnych Polaków — przykładem może być tu medal lany w żelazie, autorstwa Francois Augustin Caunois, wydany na cześć hrabiego Wincen-tego Krasieńskiego. Medal ten posiada jeszcze wyraźne cechy klasycystyczne.

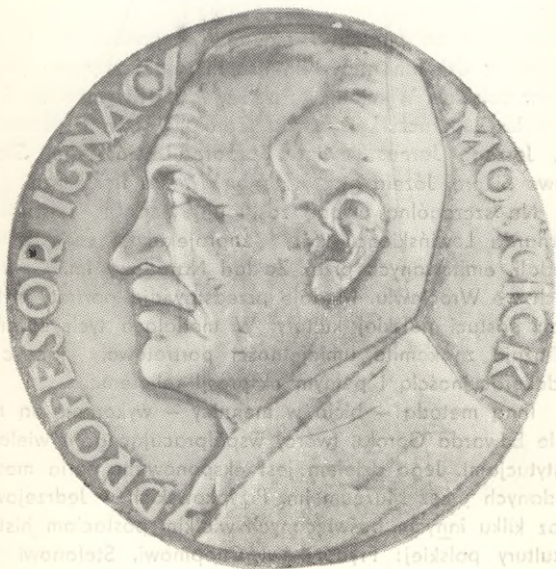
Ze znanej warszawskiej odlewni Karola Mintera pochodzi medal portretowy Andrzeja Zamoyskiego, żelazny, projektowany przez H. A. Platlera w 1851 r. Medale tego okresu są okrągłe, odlane w żelazie, brązie lub innych stopach. Dominuje portret utrzymany w jednej konwencji — na gładkim tle wypukła głowa, z profilu, obok imię i nazwisko portretowanej osoby, ewentualnie sygnatura

medaliera. Medale portretowe tego okresu są bardzo realistyczne, wiernie oddające indywidualność i rysy twarzy.

Mieczysław Kurnatowski z Krakowa wydał własnym nakładem kilkadziesiąt medali, nawiązujących do patriotycznych tradycji powstań polskich – jeden z nich poświęcił Arturowi Grottgerowi i upamiętnieniu odsłonięcia pomnika malarza w 1880 r. drugi natomiast przedstawia Tadeusza Kościuszkę i odlany został w setną rocznicę powstania kościuszkowskiego w 1894 r.

Wybitnym artystą – medalierem działającym w końcu XIX i I poł. XX wieku był Antoni Madeyski. Jego medal ku czci generała Józefa Hallera wydany został w Paryżu w 1919 r.

Wpływy impresjonizmu francuskiego w początkach XX w. przełamują tradycje sztywnych form klasycznych. Do medalierstwa wchodzi nowe elementy formalne – linie stają się giętkie, secesyjne, medal odchodzi od tradycyjnej formy owalu czy też koła, powracają treści symboliczne. Najwybitniejszymi medalierami tego okresu byli: Konstanty Laszczka, Wincenty Trojanowski, Stanisław Roman Lewandowski i Juliusz Wojciech Bełtowski. Ich medale i plakaty eksponowane na wystawie wyróżniają się od wcześ-

niejszych wprowadzaniem nowych środków artystycznego wyrazu.

Jednym z najwybitniejszych medalierów I poł. XX w. był Jan Wysocki, którego medale portretowe nawiązują świadomie do sztuki renesansu. Medal przedstawiający Tadeusza Kościuszkę – odlany w 1917 r. oraz drugi – poświęcony Romanowi Żelazowskiemu, wybitnemu artyście sceny polskiej (medal ten zapoczątkował działalność Mennicy Warszawskiej po odzyskaniu niepodległości) z 1924 r. są niejako „credo” artystycznym tego wybitnego artysty.

Następna wielka postać medalierstwa polskiego to Józef Aumiller, artysta związany na stałe z Mennicą Warszawską. Jego medale noszą piętno stylu klasycystycznego i powiązań z medalierstwem francuskim. Tworzył wiele medali portretowych – kilka z nich prezentujemy na wystawie. Medal 10-lecia niepodległości Polski powstał przy współpracy z drugim wybitnym medalierem tego okresu – Tadeuszem Breyerem, którego dziełem jest awers medalu. Rewers – z popiersiem Józefa Piłsudskiego projektował Aumiller.

Medalierstwo w Polsce Ludowej prezentuje obecnie zupełnie nowe formy wyrazu. W latach 50-tych nastąpił odwrót od klasycznego medalu, medalierzy zaczęli nawiązywać do form impresjonistycznych, abstrakcji, kubizmu, medale nabierają ekspresji – szczególnie te tworzone metodą odlewu. Równocześnie utrzymuje się tzw. medal klasyczny, z reguły bity w mennicy. Medale portretowe przedstawiają postacie historyczne, przywódców politycznych, twórców kultury i sztuki.

Portrety na medalu i plakacie eksponowane na wystawie są dziełem najwybitniejszych współczesnych medalierów polskich. Wymienić tu należy Annę Krzymańską, Barbarę Lis-Romańczuk, Edwarda Gorola, Józefa Gosławskiego, Jerzego Jarnuszkiewicza, Barnarda Lewińskiego, Stanisława Sikorę, Józefa Stasińskiego, Witolda Korskiego.

Na szczególną uwagę zasługują medale portretowe Bernarda Lewińskiego, który zaprojektował serię lanych medali, emitowanych przez Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu. Medale przedstawiają portrety wybitnych postaci polskiej kultury. W medalach tych Lewiński wykazuje znakomite umiejętności portretowe, łącząc je z dekoracyjnością i pełnym ekspresji reliefem.

Inną metodą – bicia w mennicy – wykonane są medale Edwarda Gorola, twórcy współpracującego z wieloma instytucjami. Jego dziełem jest eksponowana seria medali wydanych przez Muzeum im. Przytkowskich w Jędrzejowie, oraz kilku innych, poświęconych wielkim postaciom historii i kultury polskiej: Fryderykowi Chopinowi, Stefanowi Ba-

toemu, Wojciechowi Bogusławskiemu, Feliksowi Dzierżyńskiemu. W swych medalach Gorol świadomie nawiązuje do klasycznej formy medalu renesansowego.

Jedynym artystą zajmującym się medalierstwem w środowisku koszalińskim jest Zygmunt Wujek, którego medale – tak bardzo zróżnicowane w formie, odznaczają się pięknym, delikatnym reliefem i są świetnym studium portretowym. Artysta sięga tu świadomie do XIX-wiecznego medalu – plakiety.

Człowiek i jego portret zawsze fascynował twórców sztuki – a medal portretowy, wywodzący się zresztą od monety starożytnej – jest tego pełnym dowodem. Medalierzy portretują władców i rodziny królewskie, przywódców politycznych, artystów, uczonych i kosmonautów. I właśnie to zainteresowanie indywidualnością człowieka czyni z medalierstwa dziedzinę sztuki bardzo piękną i trudną – ale zrozumiałą dla każdego.

Anna Maria Mosiewicz

Na rycinach kolejno medale:

Steven van Herwijck – Zygmunt August, awers, 1651 r.

Waechter – Elżbieta II, awers, XVIII w.

Francois Augustin Caunois – Wincenty Korwin Krasieński, awers,
1814 r.

Józef Aumiller – Ignacy Mościcki, awers, 1937 r.

Bernard Lewiński – Jan Długosz, awers, 1970 r.

Scenariusz wystawy i tekst katalogu:

Anna Maria Mosiewicz

Fotografie:

Stęfan Jabłoński

Zenon Rutkowski

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.